

Новітні технології у розвитку сільського господарства Ізраїлю: досягнення та можливості співпраці для України

Ізраїль досяг значних успіхів у розвитку свого агропромислового комплексу. Сьогодні ця країна є потужним експортером свіжих продуктів і світовим лідером у галузі сільськогосподарських технологій, незважаючи на те що географія Ізраїлю не є оптимальною для ведення сільського господарства. Більше половини площі країни припадає на пустелі, а клімат і нестача води не сприяють веденню господарства. Водночас, такі фактори лише стимулювали швидкий розвиток інтенсивного сільського господарства на основі новітніх технологій.

Історично у єврейсько-го населення Палестини ідея розвитку аграрної економіки була пріоритетною. Хоча Ізраїль так і не став аграрною країною, сільському господарству протягом кількох десятиріч приділялася особлива увага в стратегії господарського розвитку. Лише стрімке формування в країні постіндустріальної економіки позбавило аграрну сферу пріоритетності. Падіння питомої ваги аграрного сектору супроводжувалося значним зростанням виробництва сільськогосподарської продукції, його інтенсифікацією, поглибленням експортної спеціалізації.

Сільське господарство

Ізраїлю побудоване переважно на принципі створення спільних соціальних утворень, які сформувалися на початку ХХ століття. Кібуци (від слова «група» на івриті) є найбільшими формуваннями, члени якого спільно володіють засобами виробництва та розділяють економічні, соціальні та культурні здобутки залежно від своїх потреб. Перший кібуц, «Деганія», був заснований єврейськими поселенцями в 1910 р., за 38 років до того, як на світ з'явилася держава Ізраїль. Єврейські іммігранти в кращому разі мали слабе уявлення про сільське господарство: адже в Росії та в інших країнах Східної Європи, звідки походили перші сіоністи-поселенці, їм узагалі не дозволялося володіти землею. Твердий принцип сіоністської ідеології полягав у тому, що євреї не досягнуть суверенітету, допоки не навчатимуться працювати на землі. Оскільки серед поселенців було чимало соціалістів, вони виступали проти приватного фермерства на користь спільного володіння землею, її обробки і взагалі життя в комуні. Тобто саме в ізраїльських кібуцах на практиці реалізовувалося дещо модифіковане комуністичне гасло «Від кожного за здібностями, кожному за потребами відпо-

відно до рівня розвитку колективного господарства». Іншим видом утворень є мошави, які будуються за принципом сімейних фермерських господарств, об'єднаних у єдину спільноту, де власники ділянок землі спільно займаються виробництвом і реалізацією виробленої продукції. У кібуцах та мошавих виробляється 80% сільськогосподарської продукції країни.

Варто відзначити, що за останні кілька десятиріч ця структура суттєво змінилася, у першу чергу, на користь сучасних агропромислових комплексів та відходу від традиційного рівного розподілу економічних здобутків. Зараз найбільший дохід ізраїльські кібуци отримують вже не від сільськогосподарського виробництва, а від інших видів діяльності. Також відбувається інтенсивний

перехід від спільної до приватної власності.

Тільки 20% землі Ізраїлю в природних умовах придатні для ведення сільського господарства. На сьогодні сільськогосподарська продукція становить лише 1,3% ВВП країни і 4,2% експорту товарів. Цікаво, що майже 2,9 млрд дол., або 2,2% загального експорту становить експорт сільськогосподарських технологій, наукових розробок і послуг. Тільки 2% робочої сили Ізраїлю (близько 65 тис. робітників) зайнято в АПК, при цьому країна на 95% забезпечує власні потреби, імпортує лише зерно, олійні культури, м'ясо, каву, какао і цукор. Вважається, що сільське господарство є ефективним і високотоварним, якщо один зайнятий у ньому фермер виробляє продукцію, необхідну для життя 30-50 чоловік. В Ізраїлі





один сільськогосподарський виробник годує 115 осіб, в США – 75 осіб. В Україні на сьогодні один фермер годує близько 15 осіб.

Після досягнення Ізраїлем незалежності в 1948 р. загальна площа культивованих земель збільшилася у 2,6 раза і становить приблизно 450,000 га, а площа зрошуваних полів зросла у 8 разів, досягнувши 254,000 га. За той же період чисельність сільськогосподарських поселень зросла з 400 до 900.

Із 450,000 га сільськогосподарських земель 58% відведено під вирощування овочів, фруктів та інших культур, 19% – цитрусових, 23% використовується для вирощування квітів, у цей відсоток також входять рібні господарства тощо. 130,000 га використовуються як пасовиська для худоби.

Відповідно до закону «Про землю» землі в Ізраїлі поділяються на ті, що перебувають у приватній власності, та громадські. Понад 90% усіх земель в країні є власністю держави. До приватного сектору відносяться землі в рамках заселених населених пунктів, проданих державою населенню та комерційним компаніям під будівництво житла та комерційних споруд. В

Ізраїлі створено електронну базу даних (Земельний Реєстр), у якій зареєстровано всіх власників, орендаторів і користувачів земельних ділянок. Будь-які дії, пов'язані з переходом права власності, оренди та користуванням земельної ділянки набувають юридичної сили лише в разі наявності запису в Земельному Реєстрі про право власності на землю. Земельні ділянки надаються державою в довгострокове користування (49 років) із подальшим пролонгуванням на платній основі. Вартість оренди ділянки залежить від її місцезнаходження та призначення.

У сільському господарстві Ізраїлю широко впроваджуються найпередовіші технології. Ресурси використовуються дуже ефективно. Осушуються пустелі, побудовано Все-ізраїльський водовід, який подає воду з півночі країни (переважно з озера Кінерет) у посушливі південні райони.

Основними сільськогосподарськими культурами є зерно, овочі (помідори, кабачки, огірки, перець), фрукти (яблука, персики, вишня, банани, фініки, дині, кавуни, цитрусові, манго, авокадо, ківі), бавовна і квіти.

Останніми роками все більше уваги приділяється

екологічним аспектам ведення сільського господарства, зокрема зменшенню використання хімічних речовин для боротьби зі шкідниками. Широкого застосування набувають альтернативні прийоми та методи, екологічно чиста переробка сільськогосподарських відходів тощо.

Спільно з єврейським сектором працюють арабські господарства, розташовані на території Ізраїлю. Їхніми основними напрямками діяльності є вирощування овочів, фруктів та худоби (овець, кіз).

Селяни в Ізраїлі користуються надзвичайною повагою, що пов'язано з їх першопрохідницькою роллю в становленні та розвитку молодій держави. Держава надає кібуцам і фермерам масовану і багаторівневу підтримку: кредити під 10% річних на 20 років, виділяє квоти і оплачує 2/3 вартості води.

Серйозну допомогу надає служба інструктажу (Шахам) Міністерства сільського господарства і розвитку сільських районів. Кожен сільгоспвиробник має право на 100 годин консультацій фахівців із технології та економіки, причому 70% вартості цих консультацій оплачує держава і 30% – самі фермери. Застосовуються різноманітні методи інструктажу: індивідуальні консультації, курси, сезонні зустрічі, телефонні консультації, комп'ютерний аналіз тощо.

В Ізраїлі розроблено систему стимулювання запровадження нових технологій та інновацій.

Держава субсидує фермерам до 40% вартості покупки і впровадження нових технологій. Так, фермер, який побудував сучасну теплицю (вартість може становити близько 500 тис. дол.) і здав в експлуатацію, отримує в подарунок від держави 30% її вартості (погашається третина кредиту).

У сільськогосподарському виробництві переважає маркетинговий підхід, йому підпорядкована вся система післязбиральної обробки: сортування, обробка газом, упаковка, охолодження і т.д. Результати такої політики – щорічний приріст сільськогосподарської продукції становить 10%, а протягом останнього десятиріччя обсяг виріс у 2,5 раза. На сьогодні річні потреби внутрішнього ринку Ізраїлю у зазначеній продукції становлять 11,4 кг споживання на душу населення.

Секрет успіхів сільського господарства країни полягає в тісному співробітництві фермерів та вчених, у розробленні та впровадженні вдосконалених методів у всіх галузях сільського господарства, а також у використанні технічних новинок, сучасної іригаційної технології та новітнього агротехнічного обладнання. Широко відомими стали досягнення ізраїльської генетики та біотехнології. Наприклад, є кабачки в формі блюдця, чорний кавун, червоний банан, зелена і коричнева бавовна.

Практично всюди в Ізраїлі сільське господарство пов'язане зі зрошувальними системами. Однак звичні дощувальні

установки зустрічаються рідко, наприклад, при утилізації стічних вод. На противагу цьому практично всюди можна побачити тонкі чорні шланги краплинного зрошення: на бананових, фінікових і виноградних плантаціях, при вирощуванні овочів і квітів, навіть на озеленених придорожніх смугах. Завдяки цій технології забезпечується скорочення втрат води на 20%, а при автоматизованому управлінні — ще значніше. Ізраїльські вчені та інженери в тісному співробітництві з селянами домоглися в цій сфері лідируючого становища у світі. Технологія крапельного зрошення була нещодавно відзначена як найважливіше відкриття Ізраїлю з Дня заснування держави.

Аквакультура Ізраїлю становить 2,9% усього сільськогосподарського виробництва. Для потреб цієї галузі щорічно використовується близько 100 млн м³ води.

Виробництво риби в господарствах становить від 0,5 кг на м³ води у відкритих ставках, до 20 кг на м³ у закритих. Варто зазначити, що господарства, які застосовують систему біофільтрації в критих ставках, досягають рівня виробництва 60 кг на м³ води.

Ураховуючи нестачу водних природних ресурсів, багато рибних господарств розташовані на

узбережжі Середземного та Червоного морів для вирощування морських видів риби за допомогою циркуляції води з моря до ставка та навпаки. Виробництво в таких господарствах зросло з 900 т у 90-х роках минулого століття до 3 тис. т у наші дні.

Успіхи Ізраїлю у сфері аквакультури наочно демонструє той факт, що країна вийшла на третє місце у світі по експорту осетрової ікри.

Крім риби для їжі, широкого розвитку набуло вирощування декоративних, екзотичних риб. Річний оборот торгівлі ними становить близько 8 млн доларів.

Успішно розвивається співробітництво України та Ізраїлю в агропромисловому секторі. Нині Ізраїль входить у топ-20 країн, із якими Україна має найбільший товарообіг сільськогосподарською продукцією (15-те місце), посідає 11-те місце за експортом і 61-ше — за імпортом. Частка Ізраїлю в експорті сільськогосподарських товарів за 2015 р. становила 2,7%, а в імпорті — 0,2%.

У 2015 р. товарооборот сільськогосподарської продукції між Україною та Ізраїлем становив 403,8 млн дол., що на 7 млн дол. більше проти 2014 року. Україна експортує до Ізраїлю зерно і злаки на 263,2 млн дол., корми на 58,4 млн дол., насіння і



плоди олійних рослин (переважно соняшника) — на 41,2 млн дол., борошно і крупи — на 10,1 млн дол., натуральні масла — на 5 млн доларів.

Ізраїль постачає в Україну значно менше сільськогосподарської продукції, усього на 8,3 млн доларів. Це в основному плоди, горіхи та цедра — на 2,5 млн дол., овочі, рослини та коренеплоди — 1,5 млн дол., соки — 1,4 млн доларів.

Тільки протягом останнього року відбулося дві зустрічі міністрів сільськогосподарства України та Ізраїлю, візит заступника Міністра аграрної політики та продовольства України, два представницькі бізнес-форуми з аграрної тематики. Майже 80 українських бізнесменів організовано відвідали Ізраїль з метою ознайомлення з досвідом у сільському господарстві.

Українських фахівців цікавили новітні технології підвищення надоїв

молока, останні системи зрошування, впровадження комп'ютерних технологій в управління сільськогосподарськими процесами, поліпшення переробки та зберігання виробленої продукції тощо. У свою чергу, їхні ізраїльські колеги ознайомилися з агропромисловим потенціалом України, перспективами інвестицій в українське сільське господарство.

Протягом останніх років українські експерти на регулярній основі беруть участь у різногалузевих науково-дослідних програмах, організованих ізраїльською стороною. Особливо варто відзначити співпрацю з Центром із розвитку міжнародного співробітництва МЗС Ізраїлю «MASHAV». Центр активно співпрацює з українськими організаціями, експертами та науковцями у сфері сільського господарства, проводить постійні консультації та курси підвищення кваліфікації для аграрних кіл України.

Цікавою формою багатостороннього (Україна — Канада — Ізраїль) співробітництва в галузі сільського господарства в рамках проектів технічної допомоги є Український

Обсяги торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та Ізраїлем за 2013-2015 роки (млн дол. США)

	2013 р.	2014 р.	2014/2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015/2014 р.
Товарооборот	532,6	474,7	-10,9%	396,3	403,8	+1,9
Експорт	510,4	443,8	-15%	377,4	395,5	+4,8%
Імпорт	22,2	30,9	+39,1%	18,9	8,3	-55,9%
Сальдо	488,2	412,9	-15,4%	358,5	387,2	+8%

Микола Тараненко. Новітні технології у розвитку сільського господарства Ізраїлю: досягнення та можливості співпраці для України

бізнес-проект розвитку плодоовочівництва — Ukraine Horticulture-Business Development Project (UHBBDP), мета якого — надання допомоги українським фермерським господарствам-виробникам плодоовочевої продукції шляхом підвищення їх потенціалу як виробників і пошуку для них високодохідних ринків збуту. Проект працює в південних областях України (Запоріжжя, Херсон, Миколаїв та Одеса) і розрахований на підтримку 30000 малих/середніх фермерів та малих підприємств-виробників плодоовочевої продукції. Очікується, що дрібні фермери за сприяння UHBBDP колективно розширять свої продажі до 50 тис. метричних т плодоовочевої продукції на суму 40 млн дол. на рік до кінця реалізації проекту. Кошти на цей проект (майже 20 млн канадських доларів) виді-

лено Міністерством закордонних справ, торгівлі та розвитку Канади (DFATD) та Менонітською асоціацією економічного розвитку (MEDA). Партнером у впровадженні проекту виступає Центр міжнародного співробітництва МЗС Ізраїлю «MASHAV». Грантова допомога цього проекту спрямована на надання обладнання, проведення навчання, а також практичної та методичної допомоги в налагодженні ефективного ведення сільського господарства для фермерів і власників домогосподарств (із залученням ізраїльських та канадських фахівців).

Для підтримки малих і середніх аграріїв створюється кредитний механізм, спрямований на полегшення отримання доступу до фінансування, щоб фермери самі могли робити інвестиції у розвиток свого бізнесу. Міс-

цевим сільськогосподарським навчальним закладам буде надано допомогу в розробленні нових курсів із ефективного та екологічно сталого управління малими господарствами, які працюють у сфері плодоовочівництва. Аналогічний проект у минулому році дав такий результат — на один вкладений долар інвестицій господарство отримувало три долари доходу.

Таким чином, Ізраїль є одним зі світових лідерів інноваційного розвитку сільського господарства. У свою чергу, Україна, маючи значний природний потенціал, наразі виходить у світові лідери виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема — соняшника та соняшникової олії, м'яса птиці, інших сільськогосподарських товарів.

Значно інтенсифікувати наше співробітництво в аграрній сфері допоможе підписання Угоди про

Зону вільної торгівлі між Україною та Ізраїлем. Переговори з приводу ЗВТ наразі перебувають в активній стадії. Лібералізація торговельного режиму між нашими країнами забезпечить диверсифікацію українського експорту. Ураховуючи, що Ізраїль традиційно є нетто-імпортером української сільськогосподарської продукції, зокрема, пшениці, кормових культур, цукру, олійних культур, є зацікавленість у максимальному зниженні ставок ввізного мита з боку Ізраїлю, доступі до його ринку товарів і в розширенні переліку української продукції, що експортуються до цієї країни.

Українсько-ізраїльське співробітництво в аграрній сфері не обмежується тільки торговельними операціями. Адже успіх Ізраїлю багато в чому пов'язаний саме з багаторічними дослідженнями в галузі агротехнологічних інновацій. Знайомство з цими технологіями, їх впровадження в агропромислове виробництво, залучення ізраїльських інвестицій дасть можливість зробити значний крок у реформуванні сільськогосподарського сектору нашої країни. Вочевидь, поєднання можливостей України та Ізраїлю дасть змогу суттєво наростити агропромисловий потенціал, зміцнити позиції наших країн на світовому ринку сільськогосподарської продукції.

Микола Тараненко,
радник з економічних питань Посольства
України в Державі Ізраїль

